

84276

6
10

Інженір М. Бейер.

Микола Бейер.

Соціалізація

Львів. Бібліотека
АН УРСР

чи земельна

власність?

ЦІНА 25 КОП.

Київ 1918.

Коштом Т-ва для ширення народньої культури.

T3(2YK)711-283

Львівська державна
наукова бібліотека

Львівська державна
наукова бібліотека

Львівська державна
наукова бібліотека

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 6394

Львівська державна
наукова бібліотека

Львівська державна
наукова бібліотека

Львівська державна наукова бібліотека

Рад. 17
Дан. 17
17/11/50р.

10.6/4

~~84276~~

Революція і селянство.

Мудрі латинці казали: „Про мертвих або добре або нічого“. Партія українських соціалістів революціонерів зійшла з кону, не довершивши тих задач, які вона собі намічала. Ця партія від самого початку революції стояла на чолі широких народніх мас. Вона зібрала коло себе велику селянську силу. Вона заснувала селянську спілку. В Українській Центральній Раді селянська спілка була насильнішою партією.

І все таки партія, у котрої вистачило енергії утворити Українську державу, збанкрутувала. Збанкрутувала, коли здумала провести в життя свою земельну програму.

Які ж були до того причини? Чи можна пояснити весь неуспіх соціалізації тільки тим, мовляв, що соціалізації не допустили „німці“ разом з „буржуями“?

Звісна річ, що дітям можна розповідати таку казочку, а дорослим людям таке й слухати соромно. Справа тут не така проста. Не через те не пройшла соціалізація землі, що тому помішали німці й пани. Ні, вона не могла пройти, бо проти неї повстали широкі народні маси—Українське середнє селянство. Соціалізація не могла пройти, бо вона противна природі нашого хлібороба. Ніде в цілому світі не спробовано проробити таку реформу. Ніде нема такого селянства, щоб серед його могла прищепитися ота соціалізація. Як же

вона могла прищепитися у нас на Україні, де побільшости нема „общини“, де народ шанує землю, як свою святиню, як властність (собственність). І як би соціалізація почала справді проводитися в життя, розлилося б велике море крові і все таки нічого з того не вийшло б.

Чи це й справді так, давайте поміркуємо гарненько.

Насамперед, я гадаю, що читачі мої не думають, що революція пішла через агітаторів. Так гадало під час революції 1905—1907 року царське правительство. Вона покарало й знищило агітаторів, та не зробило нічого, щоб краще жилося селянству.

І що ж сталося? Сталося те, що ми бачили й переживали. Царське правительство не схотіло реформ, за те й накликала собі революцію, яка його звалила як, спрохнявіле дерево.

Всесвітня війна, в яку вплуталася Росія, тільки прискорила революцію. Революція рано чи пізно сталася б, бо за 10 год від першої революції селянська доля ні крихти не покращала.

Многомільонне селянство України ниділо на своїх вузьких смужечках. Йому ні з чого було жити. Промисловість у нас не могла розвиватися, бо який покупець з голого селянина? Німеччина, Англія, Франція—великі промислові краї. Вони виробляють крам і продукти для всесвітнього покупця. Вони шукають собі покупця за-границею. Вони счиняють світову війну, щоб завоювати собі такого покупця. Чи могла Росія, під котрою жила Україна, бути побідником у змаганці промислових народів? Російська промисловість нагадувала квітку, що виросла в погрібі. Чи тій квітці під силу було змагатися з пишними, могутніми дубами? Єдиний шлях був для Росії—збагатити своє селянство, зробити його заможнішим. Замож-

ній селянин був би добрим покупцем для російської промисловости. Та на той шлях уряд царський не став і не міг стати.

Щоб піднести добробут селянства треба було подбати про передачу до його рук всіх казенних, монастирських, удільних земель, пригідних для хліборобства, а також земель велико-земельних власників (собственников), окрім тих, де справді провадиться культурне хазяйство. Далі треба було подбати про народню просвіту, допомогти розвиткові кооперації. Без просвіти та кооперації дрібне хазяйство не може жити й розвиватися.

Стати на шлях широкої земельної реформи, допомогати просвіті й зняти всі заборони, що мішали розвиткові кооперації, імператорський уряд (правительство) не зважився.

Він продав селянам через банк кілька мільонів десятин землі, заходився переселяти безземельних у Сибір та став проводити землеустройство.

3—4 мільона землі, яка пішла до селянських рук через банки, не могли знищити земельної тісноти.

Переселення в Сибір не могло полегшити земельного голоду, бо що року сільського люду в Росії збільшувалось на 3 мільони душ, або 600 тисяч сімей. Для такої маси людей треба було що року по 9 мільонів десятин заготовляти в Сибіру, який може прийняти не більше 300 тисяч переселенців, або 60 тисяч родин (сімей).

На Україні що року прибавляється коло 600.000 душ народу, або 100.000 сімей. Таким чином, тих просторів землі, котрі може дати Сибір, що року не вистачилоб навіть і для того, щоб на Україні земельну тісноту поменшити.

Окрім того, щоб переселяти людей у Сибір, треба було по переді зробити там великі меліорації: висушити болота, викорчувати предковичний

ліс-тайгу, провести залізні дороги, шляхи. Нічого того не робилося. Останніми часами перед війною переселенцям відвели участки на половину в болоті. Землеустрійство поставило собі задачою виділи з общини. У нас на Україні ці виділи провадилися з меншими перешкодами, ніж у Росії. Пізніше землеустрійство взялося виводити черезполосицю на селянських землях. Черезполосиця велике лихо в хазяйстві нашого селянина. Знищити її треба. Від того можна сподіватися великої користи для нашого хазяйства. От же у землеустроїтельних заходах уряду було й здорове зерно.

Найголовнішою задачою земельної політики уряду мало б бути, піднесення селянського хазяйства. Урожаї на селянських землях у Росії дуже низькі—30 пудів з десятини. Коли порівняти їх з середніми врожаєми на Україні, той то виходить, що на Україні врожаї в $1\frac{1}{2}$ —2 рази вищі ніж у Росії. Одначе, як прирівняти українські врожаї до врожаїв у Німеччині або Франції, то наші врожаї в 2—3 рази менші від загранишних. Збільшення врожаїв у Росії, хоча б. до норми українських врожаїв, значило б те саме, що великоросійському селянству досталося ще 100 мільонів десятин землі.

Підвищення врожаю на Україні в два рази значило б те саме, що наше селянство здобуло ще 25 мільонів десятин до тих 25, які у його єсть.

Піднесення хазяйства неможливе без просвіти й кооперації. Просвіти пародньої—широкої, справжньої імператорський уряд боявся. Кооперація не могла розвиватися, бо прохання про дозвіл на заснування потребітельської крамниці 2—3 роки валялися по губернаторських канцеляріях. Правительство не дозволяло кооперативам гурту-

ватися у великі союзи. Без великих союзів—кооперація нидіє й завмірає. Українському Кооперативному Банкові треба було ждати дозволу 5 років. Його дозволили вже тоді, як сталася революція—в 1917 році літом.

Особливо безнадійним було становище з просвітою на Україні. Для справжньої просвіти треба було завести навчання по всіх школах рідною нашому народові мовою. Без рідної мови—нема просвіти, нема науки. Того навчання рідною мовою, уряд імператорський не міг ніяк допустити.

Як бачимо, після революції 1905—1907 року нічого не зроблено було, щоб полекшити тяжку долю селянства. Воно, наче та пара у казані, кипіло й клекотіло, поки через війну не луснув казан, і селянство вирвалось на волю.

Натурально, що захоплене революцією селянство пішло за тими партіями, котрі обіцяли йому найбільше. Партія соціалістів-революціонерів виявила себе оборонцем селянства і стала на його чолі. Розбурханого селянського моря не можна було заспокоїти серйозною реформою на розумних основах. Ватажки соціалістів-революціонерів кинули в народні маси гасло: передача всіх земель до рук трудящого селянства без викупу на основі соціалізації.

Як розуміли соціалізацію землі.

Закон 18 січня (января) 1918 року.

В програмі партії соціалістів-революціонерів стояло домагання: Передача всієї землі до рук тих, що коло неї працюють, без викупу на основі соціалізації й урівнюючого користування землею. Це значило, що право власності на всі землі касується і всі землі селянські й панські змішуються до купи. З тих земель, або як кажуть фонду,

кожний мав право одержати землю по трудовій і споживчій нормі. Під трудовою нормою розуміли, таку кількість землі, що її може обробити хазяїн трудами своєї родини. Під споживчою або харчовою нормою, таку кількість землі, яку треба, щоб хазяїнові можна було прожити безбідно. Окрім того партія вимагала, щоб користування землею було зрівнюючим. Це значило, щоб через якийсь час повинна робитись перемешовка землі по між хазяйствами. Окрім того, під урівнюючим користуванням землею розумівся такий поділ землі, щоб доброї землі припадало менше, а гіршої більше.

Закон 18 січня 1918 року, ухвалений Центральною Радою, проголошував окрім того, що земля давалася в користування безплатно.

Такі порядки, які хотіли завести соціалістичні революціонери, нагадають нам трохи „общину“.

Російські революціонери, думаючи про те, як скоріше доправадить народ в царство рівності, братерства й волі,—побачили в общині ту силу, через яку можна зразу сягнути до соціалізму. Вони забули те, що община вмирає, гине за границею: у Франції, Англії, Німеччині, Данії і по всіх інших краях община вивелася. Там давно вже земля перейшла у власність поодиноких селян, черезполосицю знищено і заведено хуторське або обрубне хазяйство. Раніше років 150 тому була община й за-границею та зникла. Зникла вона там сама собою: черезполосиця й общинні порядки не давали кращим хліборобам заводити нові способи хазяйнування. У Данії становище селянства зразу покращало, коли скасовано общину й черезполосицю. У нас на Україні на Київщині, Волині, Поділля і Полтавщині общину рідко можна натрапити. На Чернігівщині. Харківщині. Херсонщині, Таврії та Катеринославщині община

де-не-де ще лишилася. Одначе, з 1908 по 1916 рік на Україні було найбільше виділів з общини і найбільше розмежовано на обрубні участки селянської землі. Таким чином, общинні порядки у нас на Україні гинуть. Давніше у нас по всій Україні була община і наша черезполосиця—це недобитки тієї самої общини. Наше селянство від часів скасування кріпацтва дбало тільки про те, щоб стати власником (собственником) своєї землі. Община для того була страшним тягарем. Селянин кидав її, виходив з общини на хуторі й обруби.

Таким чином, у нас на Україні партія соціалістів-революціонерів хотіла завести великоруську общину, тоб-то ті порядки, які наші селяне вже давно закинули. Що община зовсім не велике щастя, показують нам цифри: на Полтавщині, де общини нема, земля дає до 60 пудів хліба, а у Росії, де панує община, тільки 30 пудів. Правда, соціалісти-революціонери казали, що вони хочуть завести кращу общину, від якої тільки щастя селянам буде. Одначе, для того їм треба було б попереду всіх людей перетворити на святих угодників. З тими ж, хто зараз живе на нашій грішній землі,—можна завести тільки таку общину, яку Москалів. Н таку общину наші хлібороб не пішов би.

Далі партія соціалістів-революціонерів проголошувала, що право власности (собственности) на землю касується і всі землі переходять до рук працюючого селянства без викупу.

Поки справа йшла про відобрання без викупу 15 мільонів десятин панської землі на Україні—селяне не мали чого говорити. Це їм не боліло і через те вони приймали це з легкою душею.

Одначе, закон 18 січня 1918 року говорив про скасування права власности на всі землі, тоб то й на селянські. Втративши своє право власности, селянин міг сподіватися, що й тому дадуть

землі по трудовій нормі: тоб-то не більше, як 10 десятин, бо на одно хазяйство на Україні припадає коло 8—10 десятин. Все, що більше 10 десятин, селянин мав віддати дурно в фонд, бо ж земля переходила без викупу.

На Україні більше як 22 хазяйства на сотню було таких, котрі мали поверх 10 десятин. Ту землю, набуту тяжким потом і кров'ю, вони мали безплатно віддати!

Хто знає нашого селянина, як він любе свою земельку, як він готовий чоловіка вбити за кожний клаптик, той знав, що соціалізація з боку цієї групи селянства зустріне ворожу одсіч. А група же ця не маленька. Таких хазяйств, що мають землі вище тієї норми, яку при соціалізації можна було б добути, на Україні до 650 тисяч. Виходить, що проти такої реформи повстало б до 4 мільонів народу! Хто насмілився б сказати, що вони не мають право обороняти своїх достатків?

Мало того, закон про соціалізацію проголошував скасування всякої земельної власності. Однодесятинники, двохдесятинники, п'ятидесятинники—всі вони позбавлялися права своєї власності. Правда, закон обіцав їм довічне користування землею. Та простого селянина не можна було цим заспокоїти—що не говорити, а закон відбирав його землю і робив з його арендатора. Дарма, що закон обіцав користування до віку, навіть передачу в спадщину (наслідство) дозволяв. Арендатор—тільки арендатор. Арендатор не певен в тому, чи дадуть йому землю через рік, через два. Він ніколи не стане побиватися коло тієї арени: вона ж не його. Чого-ж йому втрачати над нею свою силу? В умах багатомільонного селянства все одразу повернулося. Його земля, його власність, його дворище—весь його достаток счезнув, і він залишився тільки арендарем, хоча й довічним.

І знову таки, закон по соціалізацію, написаний без розуміння людської природи, цілком нехтував віковічні змагання українського селянина до власної земельки. Чи треба дивуватися тому, що на з'їзді селян власників у Києві, які зійшлися розгонити! Центральну Раду, було немало й десятинників, яких Центральна Рада своїм законом думала порадувати!

Так ота нещасна думка про соціалізацію, позичена з чужого плеча, непродумана, неоперта на знання народної душі, повалила ту організацію, котру само селянство творило й підтримувало: Центральна Рада своїм законом про соціалізацію гадала заспокоїти народні маси, дати їм того, чого вони добивалися. А народні маси, здобувши в подарунок соціалізацію, позбувшись своєї власності, пішли разом з великими власниками розгонити Центральну Раду!

Що говорити про інші помилки цього нещасного закону?

Всі ви гаразд знаєте, як у нас на Україні не багато землі. Її ледві-ледві вистачить, щоб задовольнити потреби безземельних. Тай не на самій Україні її мало. Я вже говорив, що й у Сибіру не багато землі, годящої для хліборобства, хоч сама Сібір і велика. Одначе, закон проголошував, що всі громадяне України мають право на землю.

Далі закон проголошув, що ніякої платні за землю платити не треба. Ми добре знаємо, що й держава й земства удержуються тільки на кошти з земельних податків. Коли ніяких податків на землю нема, значить ні з чого удержуватись державі, земствам. Значить закриваються всі державні установи: почти, казначейства, залізні дороги... Значить закриваються лікарні, школи. Голодні учителі урядовці (чиновники), лікарі, канцеляристи ідуть і собі прохати землі, бо їм ні з чого жити, а селяне

будуть гинути без лікарів, діти селянські—без просвіти.

На великий жаль, в такій постановці питання зовсім не видно державного розуму. Партія згубила його, коли ухвалила закон 18 січня 1918 року. Соціалізація землі—це прокляття, це віковична ганьба для нашого народу, бо через неї не доведено до кінця земельної реформи—справжньої розумної реформи, котра б не обіцяла журавля в небі, а дала нашому селянинові ситеньку синицю в руки!

Як бачимо, соціалізація не могла перейти, бо вона була вигадана людьми, які не розуміли земельної справи, які не знали душі нашого хлібороба.

Одначе, припустимо, що соціалізація сталася. Припустимо, що після пролиття моря крові, після руїни страшної, повного занепаду селянства, оборонцям соціалізації пощастило провести її в життя. Щоб тоді сталося? Чи прийшов би для селянина сподіваний рай?

Чи вирішила б соціалізація земельне питання.

Найголовніша ціль земельної реформи—піднести добробут широких селянських мас. Разом з тим підноситься і добробут цілої держави. Заможне селянство стає міцним фундаментом для розвитку внутрішньої промисловости, бо в міру зросту заможности селянство стає культурнішим і потреби його підвищуються. Піднесення хазяйства на вищий ступінь і розвиток промисловости дають змогу використовувати всю робочу силу селянського хазяйства, котра що року нарастає. В самому селянському хазяйстві і в промисловости та робоча сила знаходе собі при-тулок і заробіток.

Для України піднесення добробуту широких народніх мас являється неминучою, пекучою потребою. Без того не можна сподіватися, щоб нам і дітям нашим добре жилося. Земельні простори не тільки України, але й цілого світу не безконечно великі. Можна сказати, що вони в значній мірі вже витрачені. Дальший розвиток хазяйства веде нас до необхідности підняти агрікультуру (обробіток землі), збільшити врожаї, повести таку систему хазяйства, щоб там знайшла собі точку приложення вся робоча сила. Адже нам треба подумати, куди діти тих 600 тисяч душ народу, які у нас що року прибавляються. Нова робоча сила—це щастя нашої України, це її найбільший капітал. От-же треба, щоб цьому капіталові було куди приложитися. Ми раніше згадували, що переселення до Сібіру не може нам дати великої підмоги. Треба тієї підмоги шукати у себе дома—в піднесенню хазяйства й розвитку промисловости. Цим, а не иншим шляхом мусимо ми простувати. От-же всяку земельну реформу мусимо оцінювати з того погляду, наскільки вона викликає піднесення селянського хазяйства й наскільки допомагатиме розвиткові промисловости на Україні.

Дрібне селянське господарство має в собі велику силу, якої нема у великоземельного панського.

Панське господарство наймає робочу силу. Труд наймита ніколи не може зрівнятися з трудом хазяїна. Хазяїн віддає праці всю свою силу. Він не спить, не доїдає, не жаліє ні поту, ні крові. А наймитові, як то кажуть: „аби день до вечера“... Дрібний хазяїн на своїй власній (собственній) землі може дати таку силу праці й заохоти до того, щоб збільшити здобутки рідної ниви, яких не можна сподіватися ні від наймита, ні від арендатора.

Любов до рідної ниви, невисипуща праця коло неї—це та сила, що дала дрібному селянському господарству перемогу в боротьбі за життя. Починаючи від скасування кріпацтва і до наших днів не селянство, а великоземельне панство розгублювало свою землю. І оловина панської землі перейшла до рук селян. В цілому світі оцінювали ту велику силу й поклали її в основу земельної реформи. Те чудо, той добробут селянський, який ми маємо в Данії,—виросли на праці власника-селянина. Англійський уряд в Ірландії мусів купувати землю у панів і роздавати її на власність селянам, щоб утворити клас дрібних селянських власників (собственников), бо без них став убожити цілий край.

І от ту велику силу, яка мала збагатити нашу Україну, закон про соціалізацію одкинув. Одкинув, бо зробив все селянство разом арендаторами. Чи можна було сподіватися, що селянин-арендатор зможе заступити місце селянина-власника і дати державі ту саму користь? Ясно, що ні. І замість піднесення хазяйства ми могли сподіватися тільки його занепаду. Замість добробуту народніх мас—їх зубожіння, а разом і зубожіння всієї держави. Мабуть, творці закону про соціалізацію самі побоювалися, що таке станеться. Це видно з того, що вони покладали на сільські земельні комітети обов'язок доглядати за тим, щоб арендатори добре порядкували данною їм землею. Щоб цей догляд дав якісь там наслідки, треба було б установити ту норму продуктів і врожаю, яку повинно дати кожне хазяйство. У тих, хто не міг би такої норми постачити, годилося б землю відбирати і давати кращим хазяїнам. Довелося б завести особливу земельну поліцію, котра за тим доглядала й вигонила всіх негодящих арендаторів. Не кажучи вже про те, в яку копійчку обій-

шлося удержання такої організації, подумайте тільки, який крик і стогін стояв би над нашою землею. Завелось б у нас, щось гірше кріпацтва, бо при кріпацтві не можна було так легко одібрати землю у селянина за провини за недбальство. І те, що я тут кажу, не вигадка. Уряд при соціалізації мусив би стати на такий шлях, бо инакше зубожіла б і згинула держава. Так тяжко довелося б спокутувати помилку оборонців соціалізації, котрі одкинули животворну працю селянина-власника і хотіли на її місці поставити працю арендатора. Тільки віра у високу ступінь людської природи, або цілковите незнання природи й душі нашого селянина могли штовхнути на такий хибний шлях.

Окрім животворчої праці другою силою для піднесення селянського хазяйства являється капітал.

Без грошей не можна завести кращих порядків у хазяйстві. Без грошей неможна зробити тих меліорацій в хазяйстві (осушки, орошення, шляхів, елеваторів для сипки хліба, кращої породи худоби, коней), без яких навіть животворна праця селянина-власника не в силі піднести хазяйства на вищий ступінь.

Звісне діло, таких грошей у дрібного хазяїна нема. Він мусить їх позичити. Значить, сама собою виникає потреба дати селянину дешевий кредит.

Позичені гроші селянинові прийшлося б повертати й на такі потреби, котріб зразу дали показні результати, і на такі, котрі виявилися через кілька літ.

Перші потребують короткострочного, особистого кредиту. Другі потреби—потребують довгострочного або, як кажуть, „іпотечного кредиту“.

Особистий кредит навіть у таких країнах, як

Данія або Германія, де широко розвинуто позичкові кооперативні товариства, не має великого розміру.

У всякому разі його не вистачило б на всі потрібні в хазяйстві меліорації (поліпшення). Поруч з кредитом особистим і в Данії і в Німеччині велике значіння має кредит іпотечний. В Данії на селянських землях борг на десятину сягає до половини її ціни. Цей борг великий, одначе без його данський хлібороб не зміг би завести в своєму хазяйстві тих порядків, які нині зробили його найзаможнішим на світі.

Іпотечний кредит не під силу позичковим товариствам. Він потребує державної організації і державної допомоги. Основою його являється приватна власність на землю. Під землю кредит здобувається дуже легко, бо земля добре для його забезпечення. Під землю охоче дають гроші навіть заграничні капіталісти. Де ж мала взяти грошей Українська держава, коли б вона провела у себе соціалізацію на тих основах, які визначено у законі 18 січня 1918 року?

Відібравши землю без викупу, вона закрила шлях на Україну заграничному капіталові. Знищивши власність на землю, вона знищила і той фундамент, на якому будується іпотечний кредит.

Для Української держави треба було б не менш 10 мільярдів карбованців на організацію іпотечного кредиту. Таких грошей взяти нівідкіля. Довелося б хіба завести більше станків. Одначе, паперові (бумажні) гроші, мають ціну тільки тоді, коли вони забезпечені реальними цінностями: золотом, землею, державними прибутками. Золота у нас нема, а землі й державних прибутків ми б самі себе позбавили, провівши в життя соціалізацію землі.

От же через соціалізацію наше селянство не

збагатилось б, а навпаки ще убожішим стало. Промисловість на Україні завмерла б. Робочому народові на селі й по містах (городах) ні до чого булоб свою працю прикладати. Настало б страшне безробіття й голод. І тоді селянству залишався б один шлях революція проти соціалізації.

Таких страшних результатів мали б ми сподіватися, коли б, на велике наше нещастя, пощастило провести в життя закон про соціалізацію. Може думка про таку соціалізацію й гарна, одначе не для нас земних людей її вигадано.

Величезне нещастя для України як раз у тому й полягає, що українська партія соціалістів революціонерів позичила оту нещасну думку про соціалізацію у російських соціалістів революціонерів.

Всю енергію народніх мас, всю заохоту утворити на нашій землі кращий лад для трудящого люду, витрачено було на марну працю. Взялися переводити в життя те, що було тільки золотим сном.

За золоті сни маємо тепера руїну...

Одначе, чи загибла справа земельної реформи від того, що не пощастило здійснити золотих снів? Соціалізація не була шляхом до рішення земельної справи. Принадна для широких народніх мас з вигляду, вона ховала в собі безодні, в яких згинув би добробут селянства. Нашому селянству треба рішучо відкинути думку про соціалізацію. Годі золотих снів! Годі мріяти про те, що не могло здійснитися ніде в світі! Єсть один правдивий шлях до правильного рішення земельної справи: передача землі трудовому селянству на основі викупу її у великоземельних власників, передача її на основі власности і піднесення нашого хазяйства на вищу ступінь.

Шлях цей потребує від нашого селянства

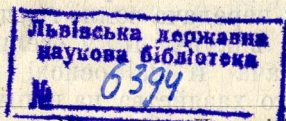
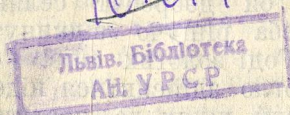
великої праці. Селянство повинно зрозуміти, що без просвіти й товариського єднання не подолати злиднів.

Дрібна земельна власність, просвіта й кооперація—ось ті сили, на яких тільки й можна будувати земельну реформу.

Просвіта й кооперація—основа народного добробуту. В них таїться, від них залежить культурний розвиток нашої України. Культурний розвиток нашого селянства можливий тільки на національному ґрунті, тільки при таких державних порядках, котрі не посягають на рідну мову українського народу, на рідну школу. Такі порядки найкраще забезпечить нам тільки самостійна Українська Держава!

~~10.614~~

Получено от ...

— 1917 —

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

В. В.

0,48 коп (19872)

6394

84276

86
10

Приймається передплата

— НА —

Селянську газету

„Селянське Слово“

Що виходить у Києві два рази в тиждень.

Передплата коштує:

Місячно 1 карб. 60 коп.

Чвертьрічно. . . 4 " 50 "

Письма і гроші слати по адресу:

В.-Васильківська № 38. Газета «Селянське Слово».

Інженір М. Бейер.

Микола Бейер.

Соціалізація

Львів. Бібліотека
АН УРСР

чи земельна

власність?

ЦІНА 25 КОП.

Київ 1918.

Коштом Т-ва для ширення народньої культури.